

Viimeiset ajat savutuvassa

Ensimmäisen Lappi-nimen saaneen Heikin kuollessa 1759 oli vanhimman pojan Heikin perheessä kotona vielä 11 lasta. Heistä vanhin Heikki oli jo 33-vuotias. Toiseksi vanhin Pekka oli kuollut edellisenä vuonna ja vanhin tytär Liisa mennyt naimisiin naapurin pojan Pekka Riipisen kanssa ja muuttanut Riipilään. Vasta yli 50-vuotiaana isännäksi päässyt Heikki Heikinpoika pitäytyi tiukasti isältään omaksumissa tavoissa, mikä aiheutti kitkaa hänen ja vanhimpien poikiensa välillä. Pojat olivat liikkuneet enemmän kotipiirin ulkopuolella ja saaneet sieltä vaikutteita. Myös kotona pitkään asunut setä Lauri oli kertonut heille kokemistaan ja kuulemistaan asioista. Olihan hän mm. osallistunut Pieksämäen 1753 valmistuneen kirkon rakennustöihin.

Heikki Heikinpojan päästyä isännäksi elettiin edelleen entiseen malliin. Heikin vaikutus poikiensa elämään heijastuu siinä, että pojat uskalsivat mennä naimisiin vasta vähän iäkkäämpinä. Vanhin Heikki pysyi poikamiehenä koko ikänsä. Pekka kuoli 29-vuotiaana poikamiehenä. Erkki avioitui vasta 39- ja Aatami 33-vuotiaana mutta tyttäret ajan tavan mukaan 20 – 22-vuotiaana. Aatamin kaksoisveli Olavi kuoli poikamiehenä 24-vuotiaana. Heikin toisesta avioliitosta syntyneet pojat Yrjö, Paavo ja Antti menivät naimisiin vasta isänsä kuoleman jälkeen.

Pieksämäellä oli jo vuonna 1712 neljässä talossa uloslämpiväät uunit. Näistä taloista yksi oli pappila. Mutta uusi uunityyppi levisi talonpoikaistaloihin kovin hitaasti, vaikka papit puhuivat niiden hyvistä puolista saarnoissaan ja ristiäispuheissaan. Pappihan tiesi, miten paljon mukavampaa elämä oli uloslämpivällä uunilla varustetussa talossa varsinkin pienille lapsille ja vanhuksille, jotka eivät voineet lähteä lämmityksen ajaksi ulos pakkaseen. Maaherrakin puhui samasta asiasta tarkastusmatkoillaan. Tosin savutupia oli ryhdytty tekemään korkeammiksi, jotta leijuvalle savulle olisi jäänyt tilaa tuvan yläosaan eikä se olisi vaivannut lattialla, penkillä tai sängyllä oleskelevia lämmityksen aikana.

Isä-Heikin kuoltua 1779 rupesivat pojat toimimaan omien mielipiteidensä mukaan. He ryhtyivät rakentamaan uutta taloa ja päättivät tehdä siihen uloslämpivän uunin ja lasi-ikkunat. He olivat kirkkomatkoillaan ja naapureita tavatessaan jutelleet useiden ihmisten kanssa näistä asioista. Kirkon rakennuksella talkootöissä ollut Lauri-setä oli jo pari vuosikymmentä aiemmin kertonut heille uloslämpivistä uuneista ja kirkkoon tehdyistä lasi-ikkunoista sekä rohkaissut poikia tekemään sellaiset, mikäli rakentavat joskus uuden talon. Savitiilien käyttö ja savilaastilla muuraaminen oli jo käytössä savutuvan uuninteossa, joten tekniikka oli tiedossa ja saveahan oli omasta takaa.

Pojat ryhtyivätkin tiilien tekoon. Savi kaivettiin hieman syvemmältä, jossa se oli tasalaatuisempaa ja kasvien juurista ja muista roskista vapaata. Savea kostutettiin, siihen sekoitettiin hieman rannalta otettua hiekkaa ja seos vatkattiin taikinamaiseksi. Taikinaa pantiin vedessä liotettuihin muotteihin, nuijittiin puunuijalla tiiviiksi ja pyyhkäistiin pinta tasaiseksi. Tiilimassa kaadettiin muotista ladossa olevalle lankulle kuivumaan. Kuivuttuaan jonkin aikaa tiilet ladottiin ulos kasaksi siten, että keskelle jäi tila nuotiota varten ja tiilien väliin savukanavat. Tulitilassa pidettiin tulta ensin varovasti, jotta tiilet kuivuivat hiljalleen täysin kuiviksi ja lisättiin sitten tulta. Poltto kesti neljä vuorokautta yötä päivää. Sitten niiden annettiin jäähtyä polttokasassa. Tiilistä muurattiin savilaastia käyttäen savukanavilla ja katolle johtavalla savupiipulla varustettu uuni jokaiseen lämpimänä pidettävään huoneeseen. Muuraustyön tekivät pojat itse.

Pieksämäen uuteen kirkkoon olivat ikkunalasit tulleet Ruotsista, sillä Suomen ensimmäinen lasitehdas oli tuhoutunut Uudenkaupungin tulipalossa 1685 ja Suomen toinen lasitehdas Ävikin lasitehdas oli saanut perustamisluvan vasta 1748. Lasin kysyntä kasvoi rajusti, sillä asuinrakennukset ruvettiin varustamaan lasi-ikkunoilla ja paloviinan kotipoltto lisäsi pullojen tarvetta. Ruotsissa pelättiin metsien loppuvan lasinpoltoon tarvittavan runsaan polttopuumäärän takia ja siksi siellä oli vaikea saada lasitehtaan perustamislupaa. Syrjäisen Suomen metsien häviämistä ei pidetty niin tärkeänä ja tänne myönnettiin lasitehtaan perustamislupia helpommin. Suomeen perustettiinkin lasitehtaita 1700-luvun loppupuolella tiuhaan tahtiin Sipooseen 1779

Ulvilaan 1781 Ouluun 1783 ja Nuutajärvelle 1793. Poikien rakentaessa uuden talon oli ikkunalasi ainoa rahalla ostettava rakennusmateriaali. Lasiruudut ostettiin Kokkolan markkinoilta ja ne olivat kalliita. Tästä huolimatta pojat laittoivat uuteen taloon pienet 4-ruutuiset lasi-ikkunat. Ne antoivat huoneeseen paljon enemmän valoa kuin luukkuaukot, estivät vetoa ja pitivät lämpöä sisällä.

1790-luvun viimeisinä vuosina rakennettiin isojaossa Purulahden sydänmaahan muodostetulle Lappi-tilalle kaksi uutta taloa. Todennäköisesti niihinkin tehtiin uloslämpiviävät uunit ja lasi-ikkunat. Tämän jälkeen ruvettiin ne tekemään kaikkiin uusiin asuintaloihin ja 1800-luvun alkuaikoina suku siirtyi pysyvästi pois savutupa-ajasta. Asuminen muuttui oleellisesti mukavammaksi ja terveellisemmäksi.

Pekka Lappi
Jyväskylä
03.02.2018